

TÜRK DİLİ DEVRİMİYLE BİRLİKTE TÜRKÇENİN KAZANIMLARI

Yusuf Can TIRAŞ¹

Halil İbrahim ERTÜRK²

Özet

Tarih içerisinde Türk milleti, ilk yazılı kaynağı olan Orhun Abideleri'nden başlayarak kendi dilinin ürünlerini vermeye başlamıştır. Türkçe, tarihsel gelişimi bakımından siyasi ve coğrafi kültürlerden etkilenerek gelişimini sürdürmüştür. Türk devletlerinin başka milletlerle olan ilişkisi neticesinde başta Çince olmak üzere, Hintce, Arapça, Farsça, Fransızca, İngilizce gibi birçok dilden etkilenmiştir. Bu dillerden doğal olarak birçok kelimeyi de sözcük hazinesine katmıştır. Karahanlılar devletiyle başlayan ve Osmanlı Devleti'nin yıkılışına giden süreçte dilimizde Arapça ve Farsça'nın geniş hakimeyeti göze çarpar. Tanzimat ile beraber de Fransızcanın etkisi görülmeye başlar. Bunun sonucunda da halk ile aydınlar arasında bir kopukluk baş gösterir. Bunun önüne geçmek için ise ilk tecrübeler belirgin olarak Milli Edebiyat ile başlar. Cumhuriyetin ilânından sonra sosyal ve siyasî hayatta başlatılan ve hızla ilerleyen yenileşme süreci içerisinde gerçekleştirilen en önemli inkılaplardan biri şüphesiz Dil Devrimi'dir. Bu inkılap bizzat M. Kemal ATATÜRK'ün önderliğinde gerçekleştirilmiş ve onun tarafından takip edilmiştir. Dilimizde gerçekleştirilen bu yenileşme ve sadeleşme hareketi, tıpkı bunun gibi kutsal bir amaç doğrultusunda başlatılan harf inkılabı ve diğer ıstılahlarla birlikte uygulamaya konulmuş ve beklenen düzeyde sonuçlar elde edilmiştir. Bu yenilik sayesinde Sinop'tan Hatay'a, Iğdır'dan Konya ve İstanbul'a, Anadolu'nun her köşesinde yaşayan Türk insanı, birtakım ağız farklılıkları dahilinde, birbirlerini eksiksiz ve açık bir şekilde anlama ve kendilerini ifade edebilme imkanına kavuşmuştur.

Anahtar Kavramlar: Dil, Devrim, Türkçe, Millileşme, Sadeleşme

TURKISH'S RECOVERY WITH TURKISH LANGUAGE REFORM

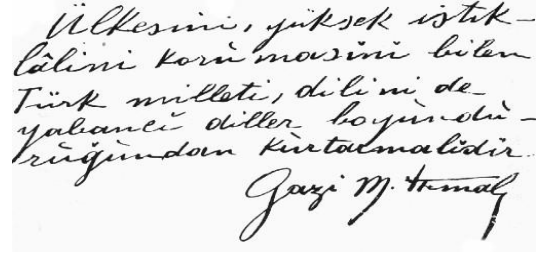
Abstract

In history Turkish Nation, the first written sources starting from the Orkhon Monument began to give the products of their own language. Turkish has continued its development influenced by political and geographical cultures in terms of historical development. As a result of the relationship with other nations especially Chinese, Hindi, Arabic, Farsi, French; Turkish had influenced by many languages, including English. Naturally it has added many words to the vocabulary of these languages. Starting with Karahans, our language in the process leading to the collapse of the Ottoman Empire and the state began conspicuously wide hegemony comes in Arabic and Persian. French influence also began to appear with the Tanzimat. As a result of this deal shows a gap between intellectuals and the people. To avoid this, the first significant experiences are starts with the National Literature. One of the most important reforms carried out after the declaration of the Republic in social and political life and rapidly advancing reform process initiated undoubtedly Language Revolution. These reforms have been carried out under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk and was followed personally by him. Our language, we realized that modernization and simplification movement, a holy purpose in accordance with the letter revolution started like this, and put into practice with other terminological and obtained results in the expected level. With this innovation from Sinop to Hatay, from Iğdir to Konya and Istanbul, the Turkish people living in every corner of Anatolia, within some mouth differences, understanding each other completely and clearly and have the opportunity to express themselves.

Keywords: Language, Revolution, Turkish, Nationalization, Simplification.

¹Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD Doktora Öğrencisi, yusufcantiras@gmail.com.

²Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD Doktora Öğrencisi, erturk_2000@hotmail.com.

GİRİŞ

Türk dilinde yenileşme ve sadeleşmenin gerekliliği 19.yüzyılın sonları ve 20.yüzyılın başları dolaylarında tespit edilmiş, bu konuda birtakım ilim ve fikir adamlarınca bazı görüşler ortaya konulmuştur. Ancak bu hususta hem ortaya atılan fikirler hem de bunların icrâsı noktasında yeterli verim alınamamış, tam anlamıyla bir başarı kazanılamamıştır.

Dil alanında yenileşme ve sadeleşme üzerine esaslı gelişmeler Cumhuriyet sonrasında ortaya koyulur. Bu gelişmeler yalnızca dil alanıyla sınırlı kalmayıp harf inkılabı, sosyal ve kültürel yaşantıdaki yenilikler gibi birkaç benzer alanda yapılan inkılaplarla eşsüremli olarak ilerlemiştir. Yapılan bu yenilikler birtakım başarılar ve kazançlar sağladığı gibi, geçmişle kültürel kopukluk, eski ve yeni nesiller arasında iletişim eksikliği gibi sınırlı oranda bazı kayıplara da yol açmıştır.

Bu çalışmamızda kazanç ve kayıpları ile birlikte, öncesi ve sonrası ile Türk Dili Devrimi'ni ele alacağız. Böylece yapılan dil devriminin kazanımları olumlu ve olumsuz yönleriyle ortaya konulacaktır. Bununla birlikte bu kazanımlar mukayese edilmek suretiyle devrimin Türk dili üzerinde doğurduğu sonuçlar değerlendirilecektir.

I. Devrim Kelimesinin İçeriği ve 'Türk Dil Devrimi' Adlandırması

Kelime olarak devrim, "1. Bir devletin siyâsî, ekonomik ve sosyal yapısındaki âni düzen değişikliği, zor kullanılarak yapılan köklü değişiklik, ihtilâl. 2. Alınan tedbirlerle kısa sürede yapılan köklü değişiklik, inkılâp"(Ayverdi 2006:692) anlamlarını taşır. Kelimenin anlamından hareketle 'Türk Dili Devrimi' şeklinde bir adlandırmadan ise 'Türk dilinde yapılan köklü ve temelli değişim' gibi bir anlam çıkarılabilir. Bazı edebiyatçı ve fikir adamlarımız, devrim kelimesinin kapsamındaki 'kökten kaldırıp yerine yenisini koyma' anlamını dikkate alarak devrim yerine inkılap sözcüğünü kullanmış, bu adlandırmanın daha uygun olacağını belirtmişlerdir(Korkmaz 1995:818). İnkılap kelimesine baktığımızda, Arapça kaynaklı 'kalp' sülâsî kökünden türediğini görüyoruz. İnkılap lûgatte '*Değişme, bir hâlden başka bir hâle dönme*' şeklinde açıklanmıştır(Devellioğlu 2006:439). Biz devrimi, bir ağacı hoşça gitmeyen görünümü veya meyve vermemesi sebebiyle söküp yerine başka bir ağaç dikmek olarak tasavvur edebiliriz. Bunun yanında inkılap veya yenileşme kavramlarını ise aynı ağacın, kökünde bir değişiklik yapılmaksızın, budanıp gerekli bakımın yapılması ve güzelleştirilmesi olarak yorumlayabiliriz. Dilimize uygulanan bu yenileşme ve sadeleşme hareketinde dilimizin kökleri sabit kalmış ve onu güzelleştirmek için birtakım yenilik, sadeleştirme ve tabiri caizse bakım uygulanmışsa; o halde bu harekete 'Dil İnkılabı' ya da 'Dilde Yerleşme' şeklinde bir adlandırma yapmak bizce daha uygun olacaktır. Bu adlandırmada devrim kelimesinin kullanılması ise dilimizde yapılan yenilik ve

sadeleştirmenin üstünkörü bir uygulama değil esaslı ve tatmin edici bir uygulama olduğunu göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

II. Dil Devriminin Hazırlanmış Zemin ve Süreç

Türk dilinde gerçekleştirilen inkılabtan oldukça uzun bir süre önce dilde yenileşme ve sadeleşmenin gerekliliğinin fark edildiğini ve bu doğrultuda birtakım görüşlerin ortaya atıldığını görüyoruz. Daha Tanzimat yıllarında dilde sadeleşmenin gerekliliği bazı fikir adamlarınca savunulmuş, bu konuda yapılması gereken bazı girişimler belirlenmiştir. 19. yüzyılın başlarında, Osmanlı Devleti'nde mevcut aydınların birçok konuda Avrupa'yı geriden takip ettiğimiz şeklindeki görüşleri devlet nezdinde de kabul görmüş, bunun sonucunda Osmanlı Devleti yüzünü batıya çevirerek bir batılılaşma sürecine girmiştir. Bu süreç ile birlikte 'vatan, millet, milliyet' gibi yeni kavramlar, aydınlarımızın fikir dünyasında yer bulmaya başlamıştır. Ayrıca eğitim amacıyla Avrupa'ya gönderilen öğrenciler vasıtasıyla da bu çeşit kavramlar Osmanlı'nın aydın kesiminin ve gençlerin zihnine yerleşmeye başlamıştır. *"Esasen: Batı kültürüne yönelmiş olan bir imparatorlukta, düşünce hayatının ilerlemesi ve milli eğitimin yayılması, ancak anlamı söyleyişe tercih etmeyen sade bir dilin kullanılmasıyla gerçekleşebilir"* (Öksüz 2004:14). İşte bu görüşler doğrultusunda yenileşme ve inkılabın yalnızca sosyal yaşam ve giyim-kuşam gibi alanlarla sınırlı kalmayıp dil ve düşünceye de yansımalarının gerekliliği savunulmuştur. Tüm bunlara temel teşkil eden asıl unsur, millet kavramının itibar kazanmasıdır. Öyle ki bir millet, yaşayış ve kültürünün yanında dili, duyuşu, düşünüşü ve hatta şuuraltı ile kolektif bir yapı sergilemeliydi.

Osmanlı Devleti içerisindeki bilim, sanat ve edebiyat çevrelerine baktığımızda 15.yüzyıldan başlayarak 19. yüzyılın sonlarına dek, halkın konuşup anladığı günlük dilin yanında başka bir edebiyat, sanat ve bilim dilinin var olduğuna şahit oluyoruz. Belirtilen dönemlerde Türkçenin sanat ve bilim alanından, resmi yazışmalardan çıkarılarak dışlandığını söyleyebiliriz (Aydın 2005: 3). Bilinçli bir şekilde olmamakla beraber, XV. ve XVI. yüzyıllarda Divan edebiyatında "Türkî-i Basî" akımı görülmeye başlar. Bu adlandırma, Fuad Köprülü tarafından ortaya atılmıştır. *"1928 yılında, Fuad Köprülü, XVI. yüzyıl şairlerinden Edirneli Nazmî'nin 'Divân'ını ortaya çıkarmasıyla, bugüne kadar bir tek bu şairin divanında görülen bazı şiirlerin başlığında kullanılan bir adlandırmadır"* (Mermer 2006:11). Bu akımın temsilcileri XV. yüzyılda Aydınlı Visâlî, XVI. yüzyılda Tatavlı Mahremî ve Edirneli Nazmî'dir. Bu akıma ihtiyatlı yaklaşmak gerekliliğini söyleyen Köprülü'ye karşın, Nihal Atsız, Ağâh Sırrı Levend, Hasibe Mazioğlu, Faruk Kadri Timurtaş, Nihad Sami Banarlı, Ahmet Kabaklı ve Mustafa Özkan bu akımı desteklemektedir (Mermer 2006:12-13). Öte yandan Vasfi Mahir Kocatürk de bu akımı "gerilik" olarak görmektedir (Mermer 2006:13). Bu akımda, eserlerde – özellikle nazımda- kullanılan dilde Arapça ve Farsça sözcüklerin sayısı azdır. Visâlî'nin şu beyitleri örnek olarak gösterilebilir:

"Yaz irişüp çün bite gülşende gül

Cennet olur hezâra gülşen degül" (Mermer 2006:35).

"Gönlimi âl ile benden aldı dil-ber Mustafâ

Âh kim 'uşşâka dirler çoğ idicidür cefâ" (Mermer 2006:83).

Divan edebiyatının başlangıcından itibaren Arapça ve Farsça sözcükler dile girmeye başlamıştır. XIII. Yüzyılda başlayan Divan edebiyatı, XIX. yüzyılın ortalarına kadar gelişimini sürdürmüştür. En parlak dönemleri XVI. ve XVII. yüzyıllar olan Divan edebiyatında gerek nazım gerek nesir ürünlerinde Türkçe'nin ihmal edildiği göze çarpar. Öyle ki, XVI. yüzyılın en önemli şairlerinden Bâkî'nin "Kanûnî Mersiyesi"nin ilk beytinde Türkçe kelime yoktur:

"Ey pâ-y-bend-i dâm-geh-i kayd-ı nâm u neng

Tâ key hevâ-yı meşgale-i dehr-i bî-direng" (Küçük 2011:75).

XVII. yüzyılda ise Divan edebiyatının dili daha da ağırlaşmaya başlamıştır. Bu dönemin iki önemli nesir ustası Veysî ve Nergisî, eserlerinde tamamen sanat yapma kaygısı gütmüşlerdir. Bunun yanısıra aynı şair ve nâsirlerin eserlerinde anlaşılır bir dille yazılmış ürünlere de rastlanmaktadır. XVIII. Yüzyıldan itibaren ise mahallîleşmenin etkisi ile divan şiirinin dilinde Türkçe'nin ağırlığı artmıştır. Her ne kadar, Arapça ve Farsça sözcüklerin kullanımı Divan edebiyatında fazlaysa da, dönemin sanatçıları bunun için suçlayamayız. Çünkü, o dönemlerde "Türkçecilik" ya da "Milliyetçilik" anlayışı yoktur. "Ümmet" düşüncesinden hareketle, sanatçılar için Türkçe de Farsça da Arapça da birdir. Yine de Türkçenin en kıymetli eserleri bu sanatçılar elinden çıkmıştır.

XVIII. asırda Nedîm'in mahallî dili kullanması, Türkçeye can vermesiyle başlayan süreç Enderunlu Fâzıl ve Vasıf'ın şiirleriyle devam etmiştir. Bunun yanısıra Nâbî ve Şeyh Gâlib gibi şairler sade bir dil kullanmak gerektiğini söylemişler fakat kendileri buna uymamışlardır. "*Ey şî'r meyânında satan lafz u garîbi / Divân-ı gazel nüsha-i kamûs değildir*" diyen Nâbî ile Hüsn ü Aşk mesnevisinde "*Zannetme ki şöyle böyle bir söz / Gel sen dahi söyle böyle bir söz*" beytiyle tamamen anlaşılır bir dil kullanan Şeyh Galîb, maalesef bu durumlarını devam ettirememişlerdir. Sade dil ile yazan şairler de müstehcenliği abarttıkları ya da divan şiirinin kaidelerine uymadıkları gerekçesiyle edebî değeri düşük sanatçılar olarak görülmüşlerdir.

Tanzimat döneminde Batı ile ilişkilerin artmasıyla, sosyal ve kültürel hayattaki değişimle birlikte birtakım teknik araç ve aletler, kıyafetler ortaya çıkmıştır. Bunların karşılanması için yeni kavram ve kelimelere ihtiyaç duyulmuştur. Fakat yenileşme ve medenileşme uğruna topyekûn bir kültürün ve dilin batı dillerinin istilasına açılmasının doğuracağı tehlike bazı fikir adamlarımızca fark edilmiş, bu doğrultuda Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Şemseddin Sami gibi aydınlarımız bu dönemde Türkçenin sadeleşmesi için çaba göstermişlerdir. Bu dönem aydınının dile yönelik eleştirel yaklaşımları iki ayrı cepheden gelişmiştir. Tanzimat döneminin önde gelen isimleri, öncelikle Arapça ve Farsça terkiplerin dilimizde fazlaca yer işgal etmesini sürekli gündeme getirerek dilimizin bu durumdan kurtarılması gerektiğini savunmuşlar, bunun yanında kullanılmakta olan alfabeyle yönelik eleştirilerde bulunmuşlardır. Tanzimat döneminde Arap harflerine yönelik eleştirilerin temelinde ise bu harflerin öğrenilmesinde yaşanan güçlük ve Türk dilinin bünyesine uymaması yer almaktaydı. (Doğaner 2005: 2) Her ne kadar başarılı olup olmadığı tartışılabilir olsa da Tanzimat dönemi Türk aydınının bu husustaki fedakârlıkları yadsınamaz. Tanzimat Dönemi'nde dilbilgisi kitapları da ortaya çıkmıştır. Bu dilbilgisi kitaplarında Türkçe, Farsça ve Arapça'nın Türk dilini meydana getirdiği ifade edilir (Gülensoy 2010:335). Bu dönemde üzerinde önemle durulan sadeleşme, yazılan kitapları, devlet, okul ve gazete dilini kapsamaktaydı (Gülensoy

2010:336). Ancak Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âti döneminin şair ve edipleri Tanzimat ile başlayan dildeki sadeleşme girişimlerini kesintiye uğratmıştır. Bu dönemde kullanılmayan Arapça ve Farsça sözcükler lugatlerden çıkarılıp, edebî dile girmeye başlamıştır. Ayrıca, bu dönemin dilinde Fransızca'nın etkisi daha da artmıştır. Fecr-i Âti döneminde sade dili savunanların "Türk Derneği"ni oluşturdukları görülmekle birlikte, dilde "tasfiyecilik" yaptıkları gerekçesiyle düşünce ayrılıkları nedeniyle dernek dağılmıştır (Gülensoy 2010:337-338). Millî Edebiyat dönemine dek, daha sonraki dönemlerde de dilde sadelik amacıyla yapılan girişimler yine birkaç milliyetperver aydın ve yazarın şahsî çabalarından öteye geçememiş, tam bir başarı sağlanamamıştır. Millî Edebiyat dönemini dildeki değişim ve gelişmeler açısından değerlendirdiğimizde ise dilde sadeleşme çabalarının ilk kez bu dönemde daha bilinçli ve organize bir hâle geldiğini görüyoruz. Hatta Türk milliyetçiliği ve dil inkılabının kıvılcıklarının ilk kez bu dönemde ortaya çıktığını söylemek yanlış olmaz. Olumlu ve olumsuz bütün yönleriyle birlikte Milli Edebiyat görüşünün Türk dilinin sadeleşme ve yerleşmesine büyük katkı sağladığı tartışılmaz bir gerçektir.

Bir milletin fertlerinin içerisinde sakin olan milliyet duygusunu tahrik edip açığa çıkarmanın en temel yollarından biri o milletin diline yönelmektir. İşte bu durumu fark eden bütün milli şuur sahipleri dile yönelmiş, onu sadeleştirme ve özleştirme yoluna gitmişlerdir. İşte Yeni Lisan hareketini oluşturan ve dilde sadeleşmeyi savunanlar da bu durumun bilincinde olan edipler ve fikir adamlarıydı. Öncelikle Yeni Lisancıları bu tür bir girişime iten sebepleri inceleyelim. Onların millî hassasiyetlerini kavrayabilmek için dönemin siyasi ve sosyal gelişmelerine değinmek yerinde olacaktır. Dönemi sadece dil açısından değil, fikir ve yaşayış açısından da derinlemesine etkileyen en temel olay II. Meşrutiyetin ilânı olmuştur. Ayrıca bu dönemde birtakım yabancı toplulukların bağımsızlık arayışında olması, Türk toplumunun Batıya nazaran hayli geri kalmışlığının hissedilmesi ve milli hareketlerin hız kazanması yine Türk aydınının içerisindeki milliyetçilik hissini körüklemiştir. Bu doğrultuda milli bir çatı altında birleşip kenetlenmenin, dilini güçlendirip ıslah etmekten geçtiğini bilen aydınlarımız dilde sadeleşmeye yönelmişlerdir.

Bu dönemde dili sadeleştirmeye yönelik birbirinden farklı birtakım görüşler ileri sürüldüğü gibi yenileşme ve sadeleşmenin her türlüşüne doğrudan karşı çıkanlar da olmuştur. Bunların ilki 'tasfiyecilik olarak adlandırılan ve biraz uç noktada bir görüş olarak niteleyebileceğimiz görüştür. Bu görüşün savunucularının başında dönemin gazetelerinden İkdâm etrafında toplanan ve Türkçü olarak bilinen Fuad Raif Bey ve Said Bey gibi isimler gelmekteydi(Gökâl 2009:9-15). Buna göre, Türk dilinin inkılabı için yapılması gereken ilk iş dilimize Arap ve Fars dillerinden giren bütün kelime ve terkipleri atıp bunların yerine Köktürkçe veya diğer Türk lehçelerinden kelimeler ikame etmek, bunların yetersiz kalması durumunda ise Türkçe kaynaklı yeni kelimeler türetmektir. Fakat bu görüş aşırı uç noktada görüldüğünden dolayı Hacı İbrahim Efendi, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal gibi sadeleşme karşıtları (Öksüz 2004:40-44) tarafından tepki görmekle kalmayıp sadeleşmeyi savunan aydınlar ve halk tarafından da itibar görmemiştir. Dönemin aydınlarından ve Türkçülüğün savunucularından Ziya Gökâl, bu durumu şöyle ifade etmektedir: "*Fakat İkdâm gazetesi etrafında toplanan bu Türkçülerden bilhassa Fuad Bey'in Türkçeyi sadeleştirmek hususunda yanlış bir nazariyeyi takip etmesi, Türkçülük cereyanının kıymetten düşmesine sebep oldu. Bu yanlış nazariye 'Tasfiyecilik' fikriydi*" (Gökâl 2009:13) Tasfiyeciliğin itibar göremeyişinin en temel

nedeni, asırlardır kullanılagelen ve Türkçeleşmiş, Arapça ve Farsça kaynaklı tüm kelimeleri dilden çıkarma fikriydi. Oysa bu girişim dilimizi güçlendirmek yerine onun ifade gücünü ve estetiğini bozacak bir girişimdi. Bunun yanında dil inkılabını savunan, Ziya Gökalp, Ali Canip Bey, Ömer Seyfettin gibi edebiyatımızın tanınmış simaları tarafından ortaya atılan bir başka görüş vardı ki hem tasfiyeciliğe nazaran daha mantıklı ve olasıydı hem de Atatürk'ün gerçekleştirdiği devrim ile daha çok bağdaşıyordu. *“Türkçeyi ıslah için bu lisândan bütün Arabî ve Farisî kaideleri atmak; Arabî ve Farisî kelimelerden de Türkçesi olanları terk ederek, Türkçesi bulunmayanları lisânda ibkâ etmek.”*(Gökalp 2009:15) Bu görüşte dikkate alınan diğer bir husus da nüans farklılıklarını göz önünde tutmaktı. Zira ‘efkâr’ın yerini düşüncenin, ‘his’in yerini duyu veya duygunun tam anlamıyla alamayacağı bazı kullanımlar görmezden gelinemez.

Daha önce de belirttiğimiz gibi bu dönemde dilde sadeleşmeyi savunanlar gerek amaçlarını açıkça ortaya koyamamak gerekse yeterince organize olamamaları üzerinden eleştirilere maruz kalmışlardır. Bunun yanında yapılacak olan inkılâbın dilimizi zayıflatacağı, dile müdahale etmenin yanlış bir tutum olacağı ve bu yenilik gerçekleştirilse de ortaya çıkan bu lisânın bilim dili olacağı, sanat dili olamayacağı ileri sürülmüştür (Öksüz 2004:131). Bizce dilde yenileşme ve millileşmeyi savunanların bu tarz tenkitlerle karşı karşıya kalmalarının nedeni, hem bu kişilerin görüş ve amaçlarını yeterince net ifade edememesi hem de dönemin aşırı kaygan olan siyasi ve sosyal zemininin bu inkılabı taşıyacak ölçüde olgun bir yapıya haiz olmamasıdır.

III. Dil Devriminin Amacı, İçeriği ve Yapılan Çalışmalar

a. Dil Devrimi Neden Yapılmalıydı?

Cumhuriyetin ilanından sonra Türk toplumu, devlet eliyle gerçekleştirilen ve toplumu oluşturan çoğunluk tarafından da benimsenen hızlı bir yenileşme süreci içerisine girmiştir. Başlatılan bu süreç içerisinde gerçekleştirilen yenilikleri bütünüyle ele alacak olursak tüm bunların Türk milletine millî birlik şuurunu kazandırmak ve Türk milletini her alanda muasır medeniyetler seviyesinin üzerine taşımak olduğunu görürüz.

Bir milleti oluşturan bireylere millî birlik bilinci kazandırıp onları birbirine kenetlenmenin yolu, topluma millî tarih, millî dil ve millî kültür bilinci kazandırmaktan geçmektedir. Millet her alanda ileri bir seviyeyi yakalaması ve bu seviyesini daima koruyabilmesinin temel şartının eğitim ve kültür seviyesinin sürekli yüksek tutulması olduğunun bilincinde olan M. Kemal Atatürk, giriştiği milli mücadelede başarıyı elde ettikten sonra da vazifesinin devam ettiğini bilmektedir. Bu doğrultuda Türk milletinin bağımsızlığını kazanmasını müteakip, dış güçlere ve sömürgeci medeniyetlere karşı tam bir bağımsızlığı elde etmenin ikinci safhası olan kültür ve medeniyet meydanında bir savaşa girişmiştir. Bu savaş esnasında daima ülkenin tarihi gelişim seyrini, milletin kültürel açıdan geçmiş ile bağlantılarını göz önünde tutmuş, toplumun hassasiyetlerini dikkate almış ve çalışmalarına bu doğrultuda yön vermiştir. M. Kemal Atatürk, bir milleti ayakta tutacak unsurların başında milli kültürü gördüğünü şu ifadelerinde sık sık dile getirmektedir: *“Türkiye Cumhuriyeti’nin temeli kültürdür”* ; *“Millî kültür, en yüksekte göz diktiğimiz idealdir”*(Korkmaz 1996).

Türk dilinin özleştirilip islah edilmesi girişimi milli his ve bilincin bir sonucu olmakla birlikte bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü Köktürkçe'den başlayıp 15.yüzyıla kadar gelen Türk yazı dili bu dönemden sonra, ortak bir dinin paylaşılması dolayısıyla Arapça ve Farsçanın yoğun bir baskısı altına girmiştir. Başlangıçta kelime düzeyinde olan etkileşim daha sonraları bu dillere has kuralların dilimize yerleşmesine kadar gitmiştir. Bu gelişmelerin sonucunda ise Türkçe temelinde, Arapça ve Farsçanın yoğunlukla etki ettiği melez bir dil doğmuştur. Ayrıca oluşan bu dil aydın zümre ile sınırlı kalıp halka sirayet etmemiştir. Dolayısıyla da aydın kesim ve devlet kademeleriyle halk arasında bir kültür ve iletişim kopukluğu meydana gelmiştir. Tanzimat ve Millî Edebiyat dönemlerinde bu kopukluğu gidermeye yönelik birtakım çabalar ve dili sadeleştirme gayretleri görülse de tam bir başarı sağlanamamış, dildeki bu karmaşık durum Cumhuriyet'in ilanından sonra da bir süre devam etmiştir. Bu durumun son derece bilincinde olan M. Kemal Atatürk, Türk dilinin içerisine düştüğü durumun olumsuzluğunu ve bu hususta bir girişimde bulunmanın gerekliliğini şu sözlerle ifade eder: *"Ülkesini, yüksek istiklalini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır"*(Arsal 1930).

b. Dil Devriminin İçeriği ve Yapılan Çalışmalar

M. Kemal Atatürk, varlığını hiçbir devlete veya dış kaynaklı güce borçlu olmayan ve gücünü milletinden alan bir ulus-devlet yaratabilmek için Anadolu'da yaşayan Türk halkını temel alan millî bir devlet oluşturmak gerektiğinin farkındadır. Bu hedefin gerçekleştirilmesi için öncelikli ihtiyaçlardan biri olan millî bir dilin yaratılmasına bizzat büyük önem vermiştir. Bu doğrultuda gerçekleştirilen; dil reformu veya dil devrimi, iki önemli değişiklik üzerine bina edilmiştir: Latin harflerine dayalı yeni bir alfabenin kabulü ve Türkçede kullanılagelen Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin ve terkiplerin dilden atılarak, yerlerine Türkçe kökenli kelimelerin ve kelime gruplarının getirilmesi kaydıyla dilin özleştirilmesi (Bingöl 2004:7).

Türk milletinin ve Türk dilinin tarihin derinliklerinde tezahür etmiş olduğunun ve yüceliğinin farkında olan M. Kemal Atatürk, öncelikle Türk dilinin hak ettiği konumu kazanması yolunda ilk adımı atmış ve ilk anayasamıza 'Devletin resmi lisânı Türkçedir' ibaresini kaydettirmiştir.³ Türk dilini sadeleştirip ona gerçek kimliğini ve hak ettiği itibarı kazandırabilmek için bunu anayasa ile sabit kılmak elbette gerekliydi; fakat yeterli değildi. Ancak dilde bir devrim gerçekleştirmenin öncesinde birtakım adımlar atmak, devrime zemin hazırlamak gerekliydi. Bu doğrultuda öncelikle tevhid-i tedrisat kanunu kabul edilir. Sonrasında ise yapılan incelemeler neticesinde Türk dilinin yapı ve ses özelliklerine en uygun abece olan Latin harflerinden hareketle Latin-Türk abecesi oluşturulup kabul edilir.⁴ Yazı devrimi, Türk ulusunun eğitilmesi ve çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırılması için atılmış bir adımdır (Aksan 2007:53). Bundan 3 yıl sonra da, 15 Nisan 1931 tarihinde, Türk milletine ne denli köklü bir tarihe sahip olduğunu delilleriyle sunarak idrak ettirmek ve Türk tarihini ayrıntılarıyla ortaya çıkarmak amacıyla Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti kurulur. Böylece yenileşme ve millileşme yolunda atılan adımlara bir yenisi daha eklenir.

³ 1921 Anayasasında bu konuda bir düzenleme yapılmamıştır; ancak 29 Ekim 1923 tarihinde 364 sayılı ve "Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun Bazı Mevaddının Tavzihan Tâdiline Dair Kanun" başlıklı yasa ile anayasanın 2. Maddesi "Türkiye Devleti'nin dini İslam; resmi lisânı Türkçedir" şeklinde yenilenmiştir.

⁴ 1 Kasım 1928 tarihinde yeni yazı TBMM.'de yasalaştırılarak kabul edilir.

Dil konusu üzerinde yapılan çalışmalar devam ettikçe işin büyüklüğü ve genişliği daha açık olarak belirliyordu. Sözlük ve terim işleriyle etimoloji araştırmalarını bir gramer ve sentaks hazırlığı takip etmeliydi. Daha sonra dilimizin başka dillerle olan münasebeti üzerinde durmak, filoloji ve liguistik çalışmalarını bir esasa bağlamak gerekiyordu (Levend 1972:380). Kurulacak olan bu kurum, tüm bunları sağlamanın yanında Türk insanındaki millî bilinci uyandırmada etkin rol oynayacak, harf inkılabı ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti gibi bu yolda daha önce gerçekleştirilen yeniliklerin tamamlayıcısı olacaktı. İşte bu amaçlar doğrultusunda 12 Temmuz 1932 tarihinde M. Kemal Atatürk'ün direktifi ile Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulur. Kuruma başkan olarak Samih Rifat, genel katip Ruşen Eşref Ünaydın, üye olarak da Celal Sahir ile Yakup Kadri tayin edilir (Levend 1972:380). Bu kurumun kurulmasından sonra gerek Türk dilinin mevcut ve gelecekteki durumunu belirlemek gerekse bu hususta farklı çevrelerden ilim ve fikir adamlarının görüşlerini almak amacıyla bir kurultay tasarlanır. 26 Eylül 1932'de Atatürk'ün başkanlığında, Dolmabahçe Sarayı'nda, Uluslararası Birinci Türk Dili Kurultayı toplanır. Gerçekleştirilen kurultay ile birlikte Türk diliyle ilgili yapılması gereken işler 7 madde halinde sıralanır:

“1.Türkçenin gerek Sümer, Eti gibi en eski Türk dilleriyle gerek Hint-Avrupa, Sami denilen dillerle mukayesesi yapılmalıdır.

2.Türkçenin tarihî inkişafı aranmalı, mukayeseli grameri yazılmalıdır.

3.Türk lehçelerindeki kelimeler derlenerek lehçeler lûgatı, sonra esas Türk lûgatı, ıstılah lûgatı, Türk sarfı nahvi tez elden yapılmalıdır. Sarf, nahiv, lûgat yapılırken, ıstılah konurken Türkçenin bütün lahikalarının araştırılmalarına, bu lahikaların ve edatların dilimizin bütün ihtiyaçlarına yetecek surette işlenmesine ehemmiyet verilmelidir.

4.Türkçenin tarihî grameri yazılmalıdır.

5.Şark ve garp memleketlerinde çıkan Türk dili hakkındaki eserler toplanmalı, bu eserlerden lâzım olanları dilimize çevrilmelidir.

6.Cemiyet, gerek kendisinin gerek dışarıda Türk dili işleriyle uğraşanların tetkiklerini bir mecmua ile neşretmelidir.

7.Memleket gazetelerinde dil işlerine husûsî yer verilmelidir” (Levend 1972:386).

Dil Devriminin en önemli özelliklerinden biri devlet eliyle gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu özellik hedeflenen amaçlara ulaşmada büyük bir avantaj sağlamıştır. Bu tarz bir girişimin başarılı olmasının diğer bir şartı da halka yeterince yansıtılıp tabandan yeterli desteği görebilmesidir. Bu doğrultuda Dil Devrimi'ni gerçekleştirenler, bu fidanın yeşereceği toprağa, yani halka yönelmiş ve Türk halkını da çalışmalarına ortak etmişlerdir. Nitekim sadeleştirme ve yerleştirme çabaları doğrultusunda bir taraftan geçmişte telif edilmiş eserler taranırken bir taraftan da halk ağızlarındaki Türkçe kelimeler toplanıp fişleniyordu. Gazete ve radyolarda, Türkçe karşılıklarının türetilmesi amacıyla 1400 civarında Osmanlıca sözcük halka sunuluyor, halktan gelen sözcükler değerlendiriliyordu (Aksan :2007:59).

Yapılan çalışmalar sonucunda, dilimize yabancı dillerden özellikle Arapça ve Farsçadan giren sözcüklerin yerine Türkçe olanları türetilmiş, bu dillerden alınan kurallar ve tamlama usulleri tamamen terk edilmiş ve Türkçe tamlamalar oluşturulup kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin ‘muallim’ ya da ‘hâce’ yerine ‘öğretmen’ , ‘mektep’ yerine ‘okul’, ‘imtihan’ yerine ‘sınav’ ve bunun gibi kullanımlar geliştirilmiş ve tüm bu kelimeler halk nezdinde de itibar görmüş, kullanılmaya başlamıştır. Eğitim, hukuk, askeriye ve daha yaşamın birçok alanında kavram ve terimler Türkçeleştirilmiştir. Bunun yanında Dil Devrimiyle birlikte, eskilerinin yerine Türk lehçelerinden ve ağızlarından alınan veya türetilen sözcükler arasından bazı örneklerin dilde tutunamadıklarına şahit oluyoruz. Örneğin Arapça ve farsçadan dilimize giren sözcüklerin yerine sonradan türetilen savga(mülteci), öceş(bahis), tutsu(vasiyet), ucar(haber), bakman(müfettiş) gibi örnekler halk arasında tutunamamış olup bugün eski şekilleriyle kullanılmaya devam etmektedir (Aksan 2007:87-88).

M. Kemal Atatürk’ün dilde sadeleşmeyi ve Türk Dili Devrimi’ni ne denli benimsediğini, bu konuda devlet olarak gösterilen çabaların yanında şahsi olarak da büyük bir emek verdiğini belirtmek gerekir. Bu durumun en güzel kanıtı bizzat kendisinin yazdığı ‘Geometri’⁵ adlı eseridir. Bu esere baktığımızda zâviye, zâviye-i mütekâbile, müselles-i mütesâviyü’l-adlâ gibi, öğrenmekten ziyade söylemesi zor olan, adlandırmalar yerine aç, ters aç, eşkenar üçgen gibi Türkçe kelimelerden ibaret adlandırmalarla karşılaşırız. Bunların yanında alan, boyut, eşit, eşkenar, dikey, dikdörtgen, kesit, oran, taban şeklinde bizzat Atatürk tarafından türetilen sözcükler de sonraki dönemlerde kullanılmış ve hâlâ kullanılmaktadır (Aksan 2007:67-68). Şükrü Halûk Akalın, Mustafa Kemal ATATÜRK’ün yazdığı “Geometri” eserinin “Sunuş” kısmında, bugün kullanılan “*armağan, aydın, duyum, katıksız, kavram, olağan, olgun, onarmak, ondalık, oturum, ödenek, örnek, pekişmek, sayı, tüketmek*” gibi bir çok sözcüğün bu dil devrimi sayesinde dilimize kazandırıldığını ifade etmektedir (Atatürk 2015:3). Tabiidir ki, bu sözcüklerin bir kısmı önceden de kullanılmaktaydı. Örneğin; “sayı” sözcüğünü Dil Devrimi’nde ilk kez kullanılır göstermek bir hata olacaktır. Tanzimat döneminden itibaren çıkan gazete ve dergilerde “sayı” sözcüğü kullanılmaktadır. Fakat, Dil Devrimi’nin en önemli etkisi bu kelimelerin yaygınlaşmasını ve benimsenmesini sağlamaktır.

Dil Devrimi sayesinde yazar ve aydınlar, Türkçeye katkı sağlamak amacıyla kelime üretme yarışması içerisine girmişlerdir. Hatta dönemin gazeteleri, Arapça ve Farsça sözcüklere karşılık bulmak için okurlara anketler düzenlemişlerdir. 5 Aralık 1932’de çıkan “Hakimiyet-i Milliye” gazetesinde yayımlanan şu yazı kelimelere karşılık bulmada olan isteği göz önüne sermektedir:

“Havası hamse sözüne ve bu sözle anlatılan beş duyuya Türkçe karşılıklar için iki cevap daha aldık:

1- *Turgut Bey arkadaşımız şunları ileri sürüyor:*

Havası hamse: beş duyu

Basıra: gören duyu

Samia: işiten duyu

Samme: koklayan duyu

⁵ Bu eser ilk olarak 1937’de ve daha sonra 1971’de TDK tarafından iki kez basılmıştır.

Zaika : tadan duyu

Lâmise: dokunan duyu

2- A. Rıza Bey de şunları söylüyor:

Havası hamse: beş duyu

Basıra: görme

Samia: işitme

Samme: koklama

Zaika : tatma

Lâmise: dokunma

Âmali Erbaa Karşılıkları

Gene bu iki arkadaş âmali erbaa için olan sorgumuza da şu karşılıkları veriyorlar:

Turgut Beyin Buluşları:

Âmali erbaa: dört oranlama

Cemi: toplama

Tarh: indirme oranı

Taksim: üleştirme oranı

Turgut Bey zarp için karşılık göstermiyor.

A.Rıza Beyin Buluşları:

Âmali erbaa: dört iş

Cemi: toplama

Tarh: çıkarma

Zarp: vurma

Taksim: üleştirme

Görülüyor ki düşünceler aşağı yukarı birbirine yaklaşmaktadır” (Atatürk ve Türk Dili Çalışma Grubu 1997:299-300).

Yukarıda alıntıladığımız parçada da görüleceği üzere hem halk hem de aydınlar arasında dilin yabancı kelimelerden arındırılması için yoğun bir çalışma yapılmaktadır. Şüphesiz, önerilen kelimelerin hepsi benimsenmiş ve sözlüklere geçmiş değildir. Dil Devrimi'nin asıl kazanımlarından biri olan, dil hakkında duyarlılığı millet nezdinde benimsetmektir. Dil konusunda uzman olmayanların bile dile yeni sözcükler eklemek istemesi, Türkçenin ne kadar önemsendiğini göstermektedir. Dil konusunda uzman olanlar ise, genelde Göktürkçe ve Uygurca'dan sözcükler alma yoluna gitmiş ya da yerel ağızlarda kullanılan sözcüklerden kelime türetmeye çalışmışlardır. Türkçenin kullanılan sözcüklerinden kelime üretme en yaygın yollardan biri olarak günümüzde de devam etmektedir. İşte, Dil Devrimi ile beraber her vatandaş, dili üzerinde düşünmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nde ise durum daha farklıydı. Arapça ve Farsça sözcükler dile ya olduğu gibi girer ya da söyleyişte değişikliğe uğrardı. Örneğin; “pâbüş” sözcüğü Farsça kökenlidir. “Ayak örten” anlamına gelir. Bu sözcüğü “papuç” şeklinde kullanmak yaygınlaşmıştır. Dil Devrimi'nde ise “ayakkabı” denilerek tamamen Türkçe

sözcüklerle karşılık bulunmuştur. O dönemlerde yazılan gramer kitaplarında bile tanımların çoğu Arapça ve Farsça kaidelere göre yapılmaktaydı. İşte, Dil Devrimi bu anlayışı yıkmıştır. Dil Devrimi ile beraber iş o dereceye varmıştır ki, artık her yabancı kelimeyi dilden atmak isteyenler de çıkmıştır. Fakat, bu durum pek kabul görmemiştir. Benimsenen sözcükler, yabancı bile olsa, kullanılmaya devam etmiştir. Bu konuda 20 Aralık 1932 tarihli Hakimiyet-i Milliye’de İbrahim Necmi Dilmen “Türkçede Hangi Sözcük Kalabilir” başlığı altında şunu ifade etmektedir:

“(…) Her yere yayılmış ve Türk dilinin düzenlerine uymuş olan ‘duvar, sokak, araba, beygir, sofraya, masa, tahta, heybe, dülger.’ Gibi sözlerin Arap, Acem, İtalyan dillerinden geldiğini kim bilir, kim düşünür.

Yalnız bu işre ayağımızı çok dil ve çok gergin tutmalıyız: Kendimizi akıntıya verir de ‘şu Türkçeleşmiş, bu da Türkçeleşmiş.’ diye meydana geniş tutarsak, dilimize bunca yüzyıllardır üşüşmüş olan yabancı sözler gene meydana boş bulup dalmaya kalkışır.

(…)

Türkçe ses düzenini de unutmamak çok iyi olur. Anadolu’da yerli ağızlarla konuşanlar, İstanbul’da olduğu gibi ihtiyar demiyorlar. Onu ihtiyar diye söylüyorlar. Kasabalarda, köylerde dükkân sözü tüken oluveriyor. İşte bunlar dilin bir sözü kendi içinde eritip benimsemesidir.

Kitap, kalem, kâtip, memur, süvari, piyade... gibi sözler dilde kalırsa bile konuk olarak şimdili kalırlar. İleride ya bu sözler Türk sesi ve yapı düzenlerine uyacak, yahut yerlerine başka Türkçe karşılıklar geçerek dilden silinecektir. Dilin ses ve yapı düzenleri, başla dilden gelmiş sözler için bir sürü istisna alamaz” (Atatürk ve Türk Dili Çalışma Grubu 1997: 308-309).

Dil Devrimi konusunda önemli görüşler ileri süren Hüseyin Namık Orkun, Hakimiyet-i Milliye’nin 14 Teşrinisani (Kasım) 1931 ve 5 Kanunusani 1932 sayılarında, “Dil İnkılâbı Nasıl Olur?” başlıklı yazılarında Dil Devrimi’nin yol haritasını çizmektedir. Orkun, öncelikle, bir milletin dilinin medenî olması için yabancı dillerden yardım almadığını belirtir (Atatürk ve Türk Dili Çalışma Grubu 1997: 75). Dil Devrimi de, Türkçenin medenî olması için halk diline başvurmuştur. Bunun için Derleme ve Tarama Sözlükleri hazırlanmış, ağızlar hakkında Türk Dil Kurumu öncülüğünde çalışmalar yapılmıştır. Bu da Dil Devrimi’nde Türkçeye sözcük kazandırma çalışmalarından biridir. Önemli bir kazanımdır.

Orkun, “Biz de mekteplerimizden Arapça ve Acemceyi attık, fakat dilimizden çıkaramadık; çünkü Türk Dili deyince münevverlerin kullandığı Arapça ve Acemceli dil aklımıza geliyor ve binlerce hattâ milyonlarca Türk köylüsünün temiz dilini aklımıza getirmiyoruz” (Atatürk ve Türk Dili Çalışma Grubu 1997: 75) tespitini yapmaktadır. Dil Devrimi’nin asıl amaçlarından biri de halkın Türkçesine inektir. Orkun, ayrıca dilde kelime üretmek için tarihteki köklere bakmanın gerekliliğine inanmaktadır. Göktürkçe ve Uygurcadan itibaren Türkçenin kelime hazinesinin çıkarılmasını ifade eder. Osmanlı Devleti’nde böyle bir çalışma görülmemiştir (Atatürk ve Türk Dili Çalışma Grubu 1997: 75-76). Ayrıca, dil ile ilgili çalışmaların dil ile hakkıyla uğraşanlar tarafından yapılması gerektiğini bildirir (Atatürk ve Türk Dili Çalışma Grubu 1997:76). Bu sebeple bugün bile

devam eden ağız çalışmaları hakkındaki kitaplar, Dil Devrimi'nin bir kazanımıdır. Osmanlı Devleti zamanında böyle çalışmaların pek fazla yapılmadığını görmekteyiz. Maalesef, bu şekilde ağızdaki sözcüklerin derlemesinin Osmanlı Devleti döneminde yapılmayışı, birçok sözcüğün kaybolmasına yol açmıştır. O dönemden kalan halk diline ait pek çok sözcük, Dil Devrimi'nin yapmış olduğu çalışmalar neticesinde ortaya çıkmıştır. Sadece, Cem Dilçin'in hazırlamış olduğu "Yeni Tarama Sözlüğü" bile Dil Devrimi'nin önemli bir kazanımıdır.

Dilde sadeleşme çalışmaları 1940-1950 arasında da sürmüştür. 1945'te Anayasa'nın dili Türkçeleşmiş, terim sözlükleri hazırlanmış, geniş kapsamlı Türkçe sözlük yayımlanmıştır (Gülensoy 2010:341).

Çok partili dönemde ise, Türkçe üzerinde, siyasi görüşler nedeniyle yarardan çok zarar getiren çalışmalar yapılmıştır. Bu dönemde sadeleşme adına bilimsel temeli düşük bir "uydurukçacılık" yapılmıştır (Gülensoy 2010:341).

c. Güneş Dil Teorisi

Dilimizi sadeleştirmek ve yerlileştirmek üzerine yapılan araştırmaların ve uygulamaların bütün hızıyla sürmekte olduğu bir dönemde beklenmeyen bazı durumlarla karşılaşılır. Yapılan bu sadeleştirme girişimlerinin bir dönemde aşırıya kaçtığını görürüz. Ortaya çıkan bu güç durumu A. Sırrı Levend şu şekilde ifade eder: "*İş o hâle gelmişti ki herkes gelişigüzel bulduğu kelimelerle yazı yazıyor ve yazılar, sahibinden başkasının anlamasına imkân olmayan bir şekil alıyordu. Daha garibi, Türkçe kelimelere bile karşılık arayıp bulanlar oluyordu*" (Levend 1972:393). Bu cümleden de anlaşılacağı üzere dili sadeleştirme konusunda iş çığırından çıkmış, Türkçe kelimelere dahi karşılık bulma noktasına gelmiştir. Her dönemde olduğu gibi bu dönemde de dilbilimciler, dilin kaynağına dair birtakım görüşler ileri sürmüşlerdir. Bunlardan biri de Avustralyalı dilci H.F. Kvergitch'tir. "*Atatürk, "Ulus" gazetesinde bir dil anketi açtırmış ve Türkçe kelimelerin kök ve eklerinin açıklanmasını halktan istemişti. Bu ankete pek çok cevap geldi*" (Gülensoy 2010:341). Dil çalışmalarıyla yakından ilgilenen Atatürk, Avusturyalı Herman F. Kvergitch'in "*Türk Dillerindeki Bazı Unsurların Psikolojisi*" adlı eserini önemser (Gülensoy 2010:342). Buna göre ilk insanları en çok etkileyen varlık güneş olmuştur. Bu etki sonucunda çıkarılan ilk sesler bir ünlü ve bir ünsüz olmak üzere iki sestem oluşan 8 ana kökten ibaretti. Türkçedeki kök ve eklerin oluşumu da bununla benzerlik gösteriyordu. Bu benzerliklerden hareketle Türkçenin anadil olduğu savunulmuştur. M. Kemal Atatürk'ün bu görüşü benimsemesinin birkaç farklı nedeni olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan ilki bu görüşün Türk Tarih Tez'ini destekler nitelikte olmasıdır (Aksan 2007:64-65). İkincisi ise daha dili yerlileştirme girişimlerinin bilinçsizce yorumlanıp zaman zaman içinden çıkılmaz bir hâl alması ve Atatürk'ün bu durumu engelleme arzusudur diyebiliriz. Mademki Türkçe bütün dillerin anasıdır, o hâlde dili sadeleştirmede bu denli tutucu davranmanın ve dilimize başka dillerden girip yerleşmiş olan her sözcüğü atmanın da lüzumu yoktur. Kısacası Atatürk'ün, ilk olarak belirttiğimiz amaç öncelikli olmakla beraber, tasfiyeciliğin önüne geçmek ve dili sadeleştirmede doğabilecek sapmaları engellemek amacıyla bu görüşü benimsediğini söyleyebiliriz.

Güneş-Dil teorisi, Naim Onat, Afet İnan ve İ. Hami Danişmend gibi pek çok kişi tarafından övücü sözler ile desteklenmiştir. III. Türk Dil Kurultayı'nda yabancı diller de bu görüşü beğenmişlerdir. Bu teori, Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra unutulmaya yüz tutmuştur (Gülensoy 2010:342).

SONUÇ

Tanzimat'ın ilân edilmesiyle başlayan ve sonraki dönemlerde de zaman zaman yeniden alevlenen dili millileştirme ve sadeleştirme girişimleri, cumhuriyetin ilânından sonra, M. Kemal Atatürk'ün önderliğinde ve devlet otoritesi altında yeniden başlatılmış, tespit edilen amaçlar doğrultusunda resmî kurumlar kurulmuş, nihayetinde ise istenilen başarı büyük oranda elde edilmiştir. Devletin bu girişimleri sayesinde hukuk, eğitim ve kamu dili yerleştirilmiş, Türkçe büyük ölçüde özbenliğine kavuşturulmuştur. Yapılan yenilikler ve çalışmalar sonucu bugünkü Türkçenin Arapça ve Farsça ile hiçbir sorunu kalmamış, bu dillerin dilimizi yozlaştırması ve asimile etmesi hususunda var olan kaygılar son bulmuştur. Fakat bugün dikkatle izlediğimizde, Türkçenin Doğu dillerinden ziyade İngilizce, Fransızca ve İtalyanca gibi Batı dillerinin etkisi altına girmeye başladığı görülür. Aksiyon, gardırop, enflasyon gibi batı dilleri kökenli kelimeler; toplumda, görsel ve yazılı basında ve hattâ devlet kademelerinde dikkatsiz ve bilinçsizce, yoğun olarak kullanılmaktadır.

Diğer bütün diller gibi Türkçenin de, coğrafi yakınlıklar, sosyal ve siyâsî gelişmeler gibi nedenlerle, başta Arapça ve Farsça olmak üzere, Rusça, Rumca gibi diğer dillerle bir etkileşim içinde olması gayet normal ve kaçınılmaz bir durumdur. Nitekim Türkçe tarih boyunca, Macarca, Sırpça, Bulgarca, Fransızca gibi diğer birçok dil ile etkileşime girmiş, kelime alışverişi yapmıştır. Ancak esas üzerinde durmak istediğimiz husus, diğer dillerden kelime alınırken, alınan bu kelimelerin Türkçenin yapısına, Türk insanının kulak zevkine uygun hâle getirilmesidir. Kelimelerin bir dile ait olmaları, köken olarak o dilden doğmuş olmalarına bağlı olduğu kadar dilin ait olduğu millet tarafından benimsenip kucaklanmasıyla da bağlantılıdır. Mesela kira ve kiracı kelimeleri herkesin kolaylıkla anlayabildiği kelimeler olduğu hâlde tutmalık ve tutman kelimeleri, onu dinleyenlerde bir yabancı kelime izlenimi bırakmaktadır(Korkmaz 1995:794). Bu ve benzeri kelimeler Türkçeleşmiş ve halk tarafından benimsenmiş olduğu hâlde bunların yerine yenilerini arayıp türetmek, hem dilin canlılığını ve toplumun hassasiyetlerini gözardı etmek hem de dilde tasfiyeciliğe gitmektir. Milletten desteğini almaksızın ve hassasiyetlerini gözardı ederek gerçekleştirilmek istenen her türlü girişimin itibar görmeyeceği ve silinip gitmeye mahkûm olduğu unutulmamalıdır.

Dil Devrimi ile beraber, Türkçenin kaynağına inilmesi, bu kaynaktan yeni kelimeler devşirilmesi önemli kazanımlardan biridir. Bu sayede Türkçeye kökensel bağı bulunan kaynaklardan yeni kelimeler alınmıştır. Dil Devrimi ile beraber Türkçe, yükselişe geçmeye başlamıştır. Bunun sonucunda hem halk hem de uzmanlar dil ile ilgili kelime üretme çalışması içerisine girmişlerdir. Bu da toplumda dil bilincinin oluşmasına yardım etmiştir. Önceden yabancı kelimelere karşılık bulma yerine, onları söyleyişte yerelleştirme görülürken; Dil Devrimi ile beraber, Türkçenin öz varlıklarından ve halkın kullandığı kelimelerden sözcükler üretilmiştir. Bu durum bugün de devam etmektedir. Ayrıca, gerek Selçuklu gerekse Osmanlı Devleti'nde Arapça ve Farsçanın kelimelerinin Türkçeyi işgali, Tanzimat'tan itibaren de Fransızcanın etkisiyle, gramer kitaplarının bile bu dillerdeki kavramlarla yazıldığı göz önüne alınırsa, Dil Devrimi ile yapılan çalışmaların ne denli önemli olduğu görülür. Dil Devrimi ile beraber, Tarama ve Derleme sözlüklerinin hazırlanma çabası, milli benliğin oluşmasında etkili olmuş, bu sayede Anadolu'nun en ücra köşesindeki vatandaşın kullandığı her kelime bizim için bir hazine olmuştur. Bunun

neticesinde, bugün de devam eden, ağız sözlüklerinin oluşturulmasına yönelik çalışmalara başlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde yapılmayan böyle çalışmalar, Türkçeyi, geleceğin yüksek medeniyet ufkundan yeni bir güneş gibi ortaya çıkarmıştır.

Çalışmamızı noktalamadan önce Dil Devriminden sonraki durumu örneklendirmek amacıyla birkaç örnek kelime sunmanın yerinde olacağı görüşündeyiz. Bu örnekleri şöyle sıralayabiliriz:

a. Dil Devriminden sonra halka sunulan, fakat tutunamayan örnekler:

akımsar: nikbin (sonradan: iyimser)	görüm: müşahede (sonradan: gözlem)
ayırtman: ehl-i vukuf (sonradan: bilirkişî)	ıram: buud (sonradan: boyut)
ayraç: miyar (sonradan: ölçüt)	okan: okyanus
bakman: müfettiş	öceş: bahis
eylev: fiil (sonradan: eylem)	özgecil: digerbin
savga: müdafaa (sonradan: savunma)	sığınik: mülteci (sonradan: sığınmacı)
tecim: ticaret	tutmazlık: tenakuz (sonradan: çelişki)
tutsu: vasiyet (sonradan: kalıt)	ucar: haber
ulusal: resmî	uzuğ: ihtisas (sonradan: uzmanlık)
üren: nesil (sonradan: kuşak)	üsnomal: fevkalâde (sonradan: olağanüstü)

(AKSAN:2007)

b. Eski varlığını tümüyle unutturarak dilimize yerleşen türetmeler:

alışkanlık: itiyat	anıt: abide	anlaşma: itilaf
antlaşma: muahede	aracı: mutavassıt	artı: zâid
ayrıcılık: imtiyaz	ayrıntı: teferruat	azınlık: ekalliyet
basınç: tazyik	başarı: muvaffakiyet	bencil: hodbin
çağrışım: tedâi	çelişki: tenakuz	çoğul: cemi
danışma: müşavere	dayanışma: tesanüt	denge: muvazene
dönüş: avdet	eksi: nakıs	emekli: mütekait
gerekçe: esbâbı mucibe	girişimci: müteşebbis	gözlemci: müşahit
ılımlı: mutedil	ilerleme: terakki	iyimser: nikbin
karamsar: bedbin	kavram: mefhum	nicelik: kemiyet
nitelik: keyfiyet	oran: nisbet	orantı: tenasüp
önerge: takrir	önermek: derpiş etmek	özet: hulasa
sakınca: mahzur	saldırgan: müteceviz	sınırlamak: tahdit etmek
subay: zabıt	tekeli: inhisar	uçak: tayyare
ünlü: maruf	üretim: istihsal	veri: muta
yakıt: mahrukat	yazar: muharrir	yürürlük: mer'iyet

(AKSAN:2007)

c. Eski ve yeni şekilleri birlikte kullanılan örnekler:

algılamak: idrak etmek	anı: hatıra	anımsamak: hatırlamak
ayraç: parantez	ayırım: fark	bağnazlık: taassup
bellek: hafıza	bilim: ilim	birey: fert
çaba: gayret	çözümlemek: tahlil etmek	doğa: tabiat
duyarlı: hassas	eğilim: temayül	esin: ilham
güven: itimat	güvenlik: emniyet	ilgi: alaka
izlenim: intiba	kalıt: miras	koşul: şart
kurul: heyet	neden: sebep	olanak: imkan
olumlu: müspet, pozitif	olumsuz: menfi, negatif	ölçüt: kıstas
öneri: teklif	örgüt: teşkilat	özveri: fedâkarlık
sakınca: mahzur	sorun: mesele	sözcük: kelime
yadsımak: inkar etmek	yasa: kanun	yerleşke: kampus

(AKSAN:2007)

KISALTMALAR

age. : Adı geçen eser.

Bkz. : Bakınız.

c. : Cilt.

Ktb. : Kitabevi.

s. : Sayfa.

Sy. : Sayı.

TDK. : Türk Dil Kurumu.

Yay. : Yayıncılık.

Kaynakça

Aksan, Doğan (2007). *Türkçenin Bağımsızlık Savaşımı-Son 75 Yılda Türkiye Türkçesi*, Ankara: Bilgi Yay.

Arsal, Sadri Maksûdî (1930). *Türk Dili İçin*. İstanbul.

Atatürk, Gazi Mustafa Kemal (2015). *Geometri*. Ankara: TDK Yay.

Atatürk ve Türk Dili Çalışma Grubu (1997). *Atatürk ve Türk Dili 2*. Ankara: TDK Yay.

Aydın, Mehmet (2005). Bir 'Reddimiras' Olarak Türk Dili Devrimi, *Liberal Düşünce*, c.10, No:37, s.117-123.

Ayverdi, İlhan (2006). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul.

Bingöl, Yılmaz (2004). "Kimlik Tartışmaları Işığında Türk Dil Politikası". *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*. 59-1, s.27-58.

- Demircan, Ömer (2000). *İletişim ve Dil Devrimi*, İstanbul.
- Devellioğlu, Ferit (2006). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: TDK Yay.
- Dilaçar, A. (1969). *Türkiye’de Dil Özleşmesi*, Ankara: TDK. Yay.
- Doğaner, Yasemin (2005). “Elifba’dan Alfabeğe: Yeni Türk Harfleri”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*. c.2 Sy. 4 (Aralık 2005) s.27-44, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara.
- Ergin, Muharrem (2001). *Üniversiteler İçin Türk Dili*, İstanbul: Bayrak Yay.
- Gökalp, Ziya (2009). *Türkçülüğün Esasları*, Ankara: Elips Kitap.
- Gülensoy, Tuncer (2010). *Türkçe El Kitabı*, Ankara Akçağ Yay.
- Gülsevin, Gürer-BOZ, Erdoğan (2006). *Türkçenin Çağdaş Sorunları*, Ankara: Gazi Ktb.
- Güngör, Erol (1997). *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Karamanlıoğlu, Ali Fehmi (2007). *Türk Dili Nereden Geliyor Nereye Gidiyor*, İstanbul: Beşir Ktb.
- Korkmaz, Zeynep (1996). *Atatürk’ün Düşünce Sisteminde Türk Dilinin Yeri*, Uluslararası Türk Dili Kongresi 1988, Ankara: TDK Yay.
- Korkmaz, Zeynep (1995). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar, c.1*, Ankara: TDK Yay.
- Korkmaz, Zeynep (1963). *Türk Dilinin Tarihi Akışı İçerisinde Atatürk ve Dil Devrimi*, Ankara: TDK Yay.
- Küçük, Sabahattin (2011). *Bâkî Dîvânı*, Ankara: TDK Yay.
- Levend, A. Sırrı (1972). *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri 3. Baskı*, Ankara: TDK Yay.
- Mermer, Ahmet (2006). *Türkî-i Basit ve Aydınlı Visâlî’nin Şiirleri*, Ankara: Akçağ Yay.
- Öksüz, Yusuf Ziya (2004). *Türkçenin Sadeleşme Tarihi-Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, Ankara: TDK Yay.
- Özyetgin, Melek (2006). *Atatürk ve Güneş Dil Teorisi*, Doğumunun 125. Yıldönümü Dolayısıyla Atatürk, Türk Dili ve Türk Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri, Türk Dili No:655.
- Parlatır, İsmail (2001). *Türk Dili*, 1. Uluslararası Türkoloji Kongresi Bildirileri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Timurtaş, F. Kadri (1996). *Diller ve Türkçemiz*, Hazırlayan: Mustafa Özkan, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

